

E-Dönüşümde Türkiye Nerede?

Dr. Y. Turan ÇETİNER*

1. e-Dönüşüm Kavramı:

Kavramların, gelip geçici akımlar ile ilişkili olmaması halinde, tanımlanmalarının da bir süre sonra bir ya da birkaç şekilde, durağanlık içinde yapılması sözkonusu olur. Kalıcı olacağı üzerinde oйдаşma bulunan her kavram gibi, e-Dönüşüm için ise, birden fazla tanım sözkonusudur.

Bunlardan hareketle e-Dönüşüm için bir tanımı, “bilışim teknolojilerinin kullanımının, değişimin doğasında kabul edildiği, bir değişim süreci” olarak yapmak mümkündür. Bir bireyin vergi borcunu öğrenmek ya da alışveriş amacıyla yararlandığı internet ortamından, başvuru/arama işlemini tamamlamasının hemen ardından sonuç alabilmesi, bu dönüşüm ile sağlanabilmekte, e-Dönüşüm kavramı, kazandığı boyutlarla birlikte görülebilmektedir.

e-Dönüşümün birlikte kullanım ortamı yarattığı İnternet, “web” teknolojileri ve mobil iletişim araçları, kamu yönetimine, bilgi üretim ve yönetiminde; etkileşimli çevrimiçi hizmetler üretme ve sunmada; güvenlik yönetiminde; ekonomi yönetiminde ve genel olarak iyi yönetim/yönetişim (Good Governance) alanında yüksek yetenekler sağlamaktadır. e-Dönüşüm yeni olanaklarla birlikte, doğal olarak yeni tehditlerin ortaya çıkması anlamına da gelmektedir.

e-Dönüşüm içinde, iş, eğitim, ulaşım ve temel hizmet sektörlerinde, bireyler ve toplumlar bilginin sunulması ve bilgiye erişimin kolaylaşmasını eş zamanlı ve büyük bir hızla gerçekleştirip, sonuçlarını paylaşmaya başladılar. Gelişen İnternet ortamı, bu ortamdan yararlananların kritik işlemleri yapabilme araçlarına kavuşmasıyla temel bir platform olma özelliğini kazandı.

(*) Daire Başkanı, Arşiv ve Ulaştırma Dairesi Başkanlığı, T.C. Dışişleri Bakanlığı.

Bu noktada, bilginin sunulması ve işlemsel olarak değerlendirilebilmesi, bilgiye erişimin kısıtlanması, diğer bir deyişle, bilgi güvenliğinin güçlendirilmesi süreciyle birlikte ele alınmaya başladı. Dünya’da bir olgu halini alan e-Dönüşümün ülkeler için tek tek ve karşılaştırmalı olarak incelenmesi dolayısıyla giderek daha geniş çalışmaların konusu haline gelmektedir.

2. Türkiye’de e-Dönüşüm İlişkin Planlama ve Yürütülen Çalışmalar:

Dünya’daki gelişmelerin zamanlıca izlenilmesi, Türkiye için e-Dönüşüm alanında da bir zorunluluk arz etmektedir. Bu konuda atılan adımlar bağlamında, e-Dönüşüm kavramını odağına alan ve bir örgütlenme çalışmasını içeren, **e-Dönüşüm Türkiye Projesi**’nden söz etmek mümkündür. DPT Müsteşarlığı, projenin koordinasyonu, izlenmesi, değerlendirilmesi ve yönlendirilmesi ile ilgili olarak görevlendirilmiştir. Bu görevin yerine getirilmesi amacıyla DPT bünyesinde Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı kurulmuştur. Ayrıca, 27 Şubat 2003 tarihinde yayımlanan 2003/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile e-Dönüşüm Türkiye Projesi’nin amaçları, kurumsal yapısı ve uygulama esasları belirlenmiştir.

4 Aralık 2003 tarih ve 2003/48 sayılı Başbakanlık Genelgesi’yle e-Dönüşüm Türkiye Projesi **Kısa Dönem Eylem Planı (KDEP)** uygulamaya konulmuştur. Ayrıca sözkonusu Genelge’yle **e-Dönüşüm Türkiye İcra Kurulu** oluşturulmuştur. Kurul’un sekreteryaya hizmetleri DPT Müsteşarlığınca yürütülmektedir.

e-Dönüşüm Türkiye İcra Kurulu Üyeleri, 3 Nisan 2007 tarihli ve 26482 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2007/7 sayılı ve “**e-Dönüşüm Türkiye Projesi Kurumsal Yapılanması**” konulu Başbakanlık Genelgesiyle, genişletilmiş ve üyeleri yeniden belirlenmiştir.

11 Temmuz 2006 tarihli ve 2006/38 sayılı Yüksek Planlama Kurulu Kararı’yla onaylanan **Bilgi Toplumu Stratejisi ve Ek’i Eylem Planı** 28 Temmuz 2006 tarihli ve 26242 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

e-Devlet Kapısı Projesi (<http://www.turkiye.gov.tr/>), 7 Kasım 2006 tarihinde Türk Telekom, OYTEK ve CrimsonLogic tarafından oluşturulan proje grubu ile başlatılmıştır. Kimlik Paylaşım Sistemi, Ulusal Yargı Ağı Projesi gibi tüm e-Devlet uygulamalarının e-Devlet Kapısında alt sistemler olarak yer alması öngörülmektedir. Proje, TT’nin özelleştirilmesinden sonra, Ulaştırma Bakanlığı’na devredilmiş, anılan Bakanlık

projeye ilişkin görev ve sorumluluklarını Türksat A.Ş. aracılığıyla yürütme kararı alarak çalışmalarına başlamıştır. ¹

3. Konuyla İlgili Olarak Yapılan, Doğrudan ve Dolaylı Temel Hukuki Düzenlemeler:

e-Dönüşümün ülkemizdeki gelişimini anlamada ve başta planlama olmak üzere, ileriyeye yönelik adımların sağlıklı bir biçimde atılmasında, oluşturulan mevzuatın da mümkün olduğunca geniş bir biçimde görülmesi önem taşımaktadır. Bu mevzuatın unsurları aşağıda şöyle sıralanabilir:

- 9 Ekim 2003 tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu²

Kanun ile eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin esas ve usuller düzenlenmektedir.

- 15 Ocak 2004 tarihli ve 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu³

Kanun ile elektronik imzanın hukuki yapısı, elektronik sertifika hizmet sağlayıcılarının faaliyetleri ve her alanda elektronik imzanın kullanımına ilişkin işlemler yasal çerçeve altına alınmıştır. Kanununun 5 inci maddesi, güvenli elektronik imzanın elle atılan imza ile aynı hukuki sonucu doğuracağını hükme bağlamıştır.

- 16 Haziran 2005 tarihli ve 5369 sayılı Evrensel Hizmet Kanunu⁴

Kanun, toplumun tüm kesimlerinin bilgi toplumunun sunduğu imkanlardan yararlanabilmesi amacıyla, elektronik haberleşme sektöründe evrensel hizmetin kapsamını ve uygulama esaslarını hüküm altına almaktadır.

- 4 Mayıs 2007 tarihli ve 5651 sayılı “İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun⁵

(1) Türksel Kaya Benschir, *E-Dönüşüm ve E-İmza Uygulamaları*, Seminer, TODAİE, Mart 2008.

(2) 24 Ekim 2003 tarihli ve 25269 sayılı Resmi Gazete.

(3) 23 Ocak 2004 tarihli ve 25355 sayılı Resmi Gazete.

(4) 25 Haziran 2005 tarihli ve 25856 sayılı Resmi Gazete.

(5) 23 Mayıs 2007 tarihli ve 26530 sayılı Resmi Gazete.

Kanun, İnternete yer, erişim ve toplu kullanım sağlayıcıların yükümlülük ve sorumlulukları ile, internet ortamında işlenen belirli suçlarla içerik, yer ve erişim sağlayıcıları üzerinden mücadeleyle dair esas ve usulleri düzenlemektedir.

- 28 Şubat 2008 tarihli ve 5746 sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun⁶

31.12.2023 tarihine kadar uygulanmak üzere, 1 Nisan 2008 tarihinde yürürlüğe giren sözkonusu Kanun, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı tarafından 12/4/1990 tarihli ve 3624 sayılı Kanuna göre oluşturulan teknoloji merkezleri (teknoloji merkezi işletmeleri) ile Türkiye’deki Ar-Ge merkezleri, Ar-Ge projeleri ve rekabet öncesi işbirliği projeleri ve teknogirişim sermayesine ilişkin destek ve teşvikleri kapsamaktadır. Bu destek ve indirimler içinde Ar-Ge indirimi, gelir vergisi stopajı teşviki, sigorta primi desteği, damga vergisi istisnası, teknogirişim sermayesi desteği gibi hususlar yer almaktadır.

Oluşturulan mevzuat ile yasal bir zemine kavuşturulan hizmetin önünde engel teşkil ettiği belirlenen, İnternet erişim maliyetlerinin yüksekliği, bilgisayar okuryazarlığının düşüklüğü, Bilgi iletişim teknolojileri (BİT) kullanımında, çalışanlar, işsizler, cinsiyet, gelir ve yaş grupları, bölgeler gibi ölçütlere bağlı olarak karşı karşıya kalınan, ulusal ve uluslararası bağlamdaki sayısal açığı (digital divide) üzerine ayrıca gidilmesi gerektiği ortak bir kanı olarak mevcuttur.

4. Sayısal Verilerle e-Dönüşüm:

- AB’nin yayınladığı, e-Devlet karşılaştırmalı değerlendirme araştırmasına (2007) göre:

20 temel kamu hizmetinin tamamen elektronik ortamda sunumunda:

“AB27+” (27 AB üyesi ile Türkiye, İzlanda, İsviçre ve Norveç) ortalaması %58 iken, Türkiye için bu oran %55’dir.

Bu hizmetlerin elektronik ortamda sunumunda ulaşılan olgunluk düzeyi, AB27+ için %75 iken, bu oran Türkiye’de %68 olarak gerçekleşmiştir.

(6) 12 Mart 2008 tarihli ve 26814 sayılı Resmi Gazete.

İş dünyasına sunulan hizmetlerin olgunluk düzeyi açısından ise, Türkiye %86 ile, AB27+ ortalamasının (%84) üzerinde yer almaktadır. ⁷

- Ülkemizde kamunun bilgi ve iletişim teknolojilerine yatırımı:

2002'de 380;

2006'da 758,3;

2007'de ise, 816,753 milyon YTL olmuştur.⁸

- DPT'nin Bilgi Toplumu Stratejisi (2006-2010) raporuna göre, 2005 yılı itibarıyla, ülkemizde İnternet kullanan bireylerin toplam nüfusa oranı %13,9; geniş bant abone sayısının toplam nüfusa oranı ise %2'dir. “*Bu oranlar, 2004 yılı itibarıyla, sırasıyla yüzde 47 ve yüzde 6,5 olan AB25 ortalaması ile karşılaştırıldığında, vatandaşların bilgisayar ve İnternet kullanımının artırılması konusunda kat edilecek uzun bir mesafe olduğu görülmektedir.*”⁹

- TÜİK Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırmasına (2007) göre, hanelerin %18,94'ü internet erişimine, bunlardan %79,39'u aynı zamanda kişisel bilgisayara sahiptir. Hane halkı bireylerinin bilgisayar ve İnternet kullanım oranları, sırasıyla, %29,46 ve %26,67'dir.¹⁰ Bu oranlar 2008 yılı Ağustos ayında İnternet erişimine sahip haneler için %24,47'ye; bilgisayar kullanımı için %38,1'e; İnternet kullanımı için ise, %35,8'e ulaşmıştır.¹¹

- Bilgisayar ve İnternet kullanım oranının en yüksek olduğu yaş grubu 16-24'tür. Bunu 25-34 yaş grubu izlemektedir.

- Öğrencilerin %86,83'ü bilgisayar; %81,89'u İnternet kullanmaktadır.

- Eğitim durumuna göre en fazla bilgisayar (%84,86) ve İnternet (%82,89) kullanıcıları yüksekökol ve fakülte daha üst eğitim bireyler grubundadır. 2008 yılı Ağustos ayı itibarıyla, bu oranlar sırasıyla, %87,9 ve %87,2'ye yükselmiştir.

(7) European Commission Directorate General for Information Society and Media, *The User Challenge Benchmarking the Supply of Online Public Services*, September 2007, http://ec.europa.eu/informati-on_society/europe/i2010/docs/benchmarking/egov_benchmark_2007.pdf, s. 87.

(8) Bensghir, *E-Dönüşüm ve...*

(9) DPT, *Bilgi Toplumu Stratejisi (2006-2010)*, <http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Strateji.asp>, s. 8.

(10) Türkiye Bilişim Derneği, 2007 Yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması Sonuçları konulu haber, http://www.tbd.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=395.

(11) T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, *Haber Bülteni*, 27 Ağustos 2008, Sayı 138, s. 1.

- Çalışanlar grubunda ücretli/maaşlıların bilgisayar ve İnternet kullanım oranları sırasıyla, %54,82 ve %51,38'dir. Bu oranlar 2008 yılı Ağustos ayında %61,4 ve %58,6'ya ulaşmıştır. Aynı oranlar 2007 yılında işsizlerde %44,06 ve %41,15'ten, 2008 yılı Ağustos ayında, %49,9 ve %47,8'e yükselmiştir.

- 2007 yılı Nisan-Haziran döneminde, İnternet erişimi olan hane halkı bireylerinin %90,54'ü bilgi arama ve on-line hizmetlerde; %80,74'ü iletişim faaliyetlerinde; %52,27'si eğitim faaliyetlerinde; **%26,18'i kamu/kurum kuruluşlarıyla iletişimde** İnterneti kullanmıştır.

2008 yılı Ocak-Mart döneminde İnternet kullanan hane halkı bireylerinin % 76'sı gazete ya da dergi okuma, % 74'u e-posta gönderme-alma amacıyla İnternet'i kullanmışlardır. Ancak, İnternet üzerinden halen mal veya hizmet siparişi vermemiş ya da bir alış-veriş yapmamış hane halkı bireylerinin oranının % 88,4 olması, İnternetin, ticari amaçlar, alış-veriş ve kamu kurumlarıyla ilgili işlem yapılması alanlarında kullanılmasında hareketliliğin istenilen düzeyde olmadığını göstermektedir.

5. e-Dönüşüm'de Temel Bir Aşama: E-İmza

İnternet ortamından değişimi/alış-verişi yapılan bilginin daha yüksek bir değer kazanması, kuşkusuz "işlem gücüne" kavuşturulmasıyla mümkün olmaktadır. Bunun en önemli uygulaması ise, "e-İmza"da ortaya çıkmaktadır.

İmza, bir yazının altına kimin tarafından yazıldığını veya içeriğinin tasdik edildiğini belli etmek amacıyla konulan isim veya işaretir. İmza bir yandan kişinin hüviyetini, diğer yandan da beyandan bulunma iradesini tespit eder. Dolayısıyla, elektronik ortamda güvenli bir imzalama işlemi yerine getirme ihtiyacından doğan e-İmza, teknoloji-den yararlanılarak aynı işlevi yerine getirecek şekilde tasarlanmış ve bu özelliklerinin tescil yöntemleri belirlenmiş bir uygulamadır. e-İmza, böylelikle, iradeyi yazılı olarak ifade etmek üzere, bu iradenin kişinin kendisine ait olduğunu belirtmek amacıyla, bir kimsenin ismi için kullandığı özel biçimdeki çizgi ve harflerden kurulu işaret olan ıslak imzanın, elektronik ortamdaki karşıtını sağlamaktadır.

e- İmza, bilgi ekonomisinin hızla geliştiği dünya ülkelerinde, kamu yönetimlerinin bilgiye dayalı yapısal, yasal, yönetsel ve kültürel değişimini İdare'ye yansıtacak e-Dönüşüm (kurumların mevcut iş ve süreçlerini bilgi ve iletişim teknolojileri-BİT tabanlı hizmet üretme ve sunmasına olanak sağlayacak yasal, yönetsel, örgütsel ve kültürel değişim) unsurlarından biri olarak tanımlanmaktadır.

Konunun, uluslararası uyumlaştırması hususunu düzenleyen 5070 sayılı Kanun'un 14. maddesine göre; "Yabancı bir ülkede kurulu bir elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı tarafından verilen elektronik sertifikaların hukuki sonuçları milletlerarası anlaşmalarla belirlenir."

Ülkemizde e-İmzaya geçiş süreci'ne ilişkin başarılı örnekler bulunmaktadır. Nitekim, Ulusal Yargı Ağı Projesi'nde (UYAP) Avukat Bilgi Sistemi ile, Avukatlar sistem üzerinden mevcut davalarını takip edebilmekte, yeni dava açabilmekte, dava dosyalarına her türlü evrakı gönderebilmekte, her türlü harç, ücret ve masrafları ödeyebilmektedir. Bu çerçevede sunulan hizmetlerin bir kısmı 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu hükümleri çerçevesinde verilebildiğinden, elektronik ortamdan gönderilecek her türlü evrakın elektronik imzalı olması yasal bir zorunluluk olarak aranmaktadır.

Dahilde işleme izin belgelerinin düzenleme aşamasından, taahhüt hesaplarının kapatılmasına kadar geçen süreci hazırlanan "web" tabanlı program ile İnternet üzerinden tamamlamayı sağlayan DİR Otomasyon Projesi ise, Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından yönetilmektedir.

e-İmza uygulamalarından farklı örnekler aşağıdaki gibi verilebilir:

Sermaye Piyasası Kurulu-Kamuyu Aydınlatma Platformu: Sermaye Piyasalarında işlem gören halka açık şirketlerin ve tüm aracı kuruluşların mali tablolarının, özel durum açıklamalarının bilgisayar ağları üzerinden elektronik imza teknolojisi kullanılarak güvenli bir şekilde iletilmesini amaçlamaktadır.

Türk Patent Enstitüsü: Patent, marka ve tasarım çalışmalarına yönelik araştırma ve dosya izleme işlerinin başvuruları e-İmza ve mobil imza ile yapılabilmektedir.

Koçbank, Mobil İmza-Turkcell bu kapsamdaki diğer örnekler olarak belirtilebilir.

Bu bahis altında son olarak, sertifikalandırma sürecine ilişkin olarak bilgi vermek gerekirse, ülkemizde tüm kamu kurum ve kuruluşlarının aynı kurumsal sertifika yapısı altında toplanması hedeflenerek, kurumsal sertifikaların oluşturulması ve sertifika yaşam çevriminin yöneltmesi görevi yalnızca TÜBİTAK-UEKAE Kamu Sertifikasyon Merkezi'ne verilmiştir.¹²

(12) 10 Haziran 2004 tarihli ve 6 nolu e-Dönüşüm Türkiye İcra Kurulu kararı ve bu kararı izleyen 3 Eylül 2004 tarihli ve 2004/21 sayılı Başbakanlık Genelgesi.

Kuşkusuz, e-İmza'ya geçiş sürecinin temel yeniliklerin birbirini izler şekilde yerine getirilmesine bağlı olduğunu hatırdta tutmak gerekmektedir. Bunların ise genel olarak, iş süreçlerinin elektronik ortama aktarılması; kurum politikasının belirlenmesi; mali kaynak ayrılması; uygulama modelinin ve buna bağlı donanım ve yazılımın seçilmesi ve kullanıcı alışkanlıklarının yerleştirilmesinden oluştuğu kabul edilmektedir.

Sonuç:

Uluslararası ekonomik çekim merkezlerinin ortak özellikleri arasında e-Dönüşümü ileri düzeye taşımış olmak gittikçe daha fazla gösterilmektedir.¹³ Tamamının aktarılması ancak bir başka çalışmayla mümkün olabilecek, kapsamlı bilişim uygulamaları açısından da kamu hizmetlerinde öncü uygulamaları başlatan Dışişleri Bakanlığımız¹⁴ bu alandaki gelişmelerin uzman kuruluşlarımızca izlenmesini ve ülkemizin bu alandaki gelişiminin hızlandırılmasını desteklemektedir.

Bu noktada vurgulamak gerekir ki, uzman kuruluşlarımızın e-Dönüşüm teknolojisinin mimarları arasına yerleşebilmesi, kamu ve özel kurumların kendi sahalarında yaptıkları e-Dönüşüm'ün genel kapsamda çalıştırılabilirliğinin sağlanması ve uyumlaştırmanın önündeki engellerin kaldırılması, merkezi planlamayı ve e-Dönüşüm'den sorumlu kurumsal yapılanmanın gerçekleştirilmesini gerektirmektedir.

Aynı amaçla, toplumu, kurum ve bireyleriyle e-Dönüşüm'ün gerektirdiği, bilgisayar ve bilişim okur-yazarlığını artıracak önlemlerle teknolojik dönüşüme hazırlayıcı stratejiler geliştirmek ve uygulamak bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Bilgi ve kurumsal iş süreçlerini bütünleştiren ağ örgütlenme modelini uygulamaya koyarak kurum içi ve kurumlararası bütünleşmeyi sağlamak, bilgiyi dağıtma ve paylaşma sorunlarıyla birlikte, bilgi üretme süreçlerini iyileştirmek bu alandaki planlamanın diğer hedefleri arasında gösterilmektedir.

(13) Güncel araştırmalar olarak bkz. , *UN E-Government Survey 2008*, (<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UN/UNPAN028607.pdf>); ve World Economic Forum, *The Global Information Technology Report 2007-2008*, (içerik özeti, <http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%20Information%20Technology%20Report/index.htm>).

(14) Bu çalışmaların başlatılması ve Bakanlığımızdaki temel bilişim platformlarının kurulması konusunda, bkz. Naci Kuru, *e-Devlet Yöntem Araştırmalarında "Dışişleri Bakanlığı Modeli"*, <http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/eDevlet.pdf>

Sonuç olarak, e-Dönüşümün, bir başka tür teknolojik bağımlılık yaratmasının önüne geçmek için, bu gelişmenin dışında kalmak değil, ancak bu alanda teknoloji ihraç edebilir hale gelerek, karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin kurulması gerekmektedir. Bu yönde planlamanın uzman kuruluşlarımızla birlikte gerçekleştirilmesi, kuşkusuz, e-Dönüşüm'ün yerel dinamiklerin katkısıyla, uluslararası düzeye daha güçlü ulaşımını ve ekonomik bir değer olarak fark edilirliliğini artırmak anlamına gelecektir.